

УДК 371.13

Ірина Єнгалічева

**ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ
«ТЕОРІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО
ЗАНЕДБАНИМИ УЧНЯМИ»**

Сучасні тенденції розвитку національної системи освіти України потребують теоретичного осмислення і практичного оновлення змісту та методики професійної підготовки вчителя. У зв'язку зі збільшенням проблемних сімей, відсутністю елементарної психолого-педагогічної освіченості батьків, негативним впливом засобів масової інформації спостерігається тенденція до зростання кількості педагогічно занедбаних дітей. Тому підготовка майбутніх учителів початкових класів до роботи з дітьми молодшого шкільного віку в ситуації педагогічної занедбаності є надзвичайно актуальною.

Проблему підготовки вчителів у різних галузях професійної освіти досліджували О. Біда, О. Дубасенюк, К. Дурай-Новакова, І. Зязюн, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, А. Кузьмінський, С. Литвиненко, А. Ліненко, А. Рацул, О. Семенов, В. Сластьонін, Л. Хомич та ін. Проблема соціально-педагогічної занедбаності давно цікавила багатьох педагогів і психологів (П. Блонський, Л. Виготський, О. Залкінд, Г. Медведєв, Н. Молчанов, В. Сухомлинський, С. Шацький). Протягом останніх десятиріч інтерес учених до даної проблеми поглибився (М. Алемаскін, В. Баженова, Б. Белкін, З. Зайцева, Л. Зюбін, Н. Касярум, Н. Куб'як, Н. Максимова, І. Невський, Р. Овчарова, В. Оржеховська, Л. Славіна, Т. Титаренко, Т. Федорченко).

Мета статті – розкрити особливості лекційного проведення авторського спецкурсу «Теорія та технології підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи з педагогічно занедбаними учнями». Відповідно до мети дослідження сформовано завдання: з'ясувати ефективність використання спецкурсу для підготовки майбутніх фахівців початкової школи до роботи з педагогічно занедбаними учнями.

Для забезпечення студентів – майбутніх учителів початкових класів – системою професійних знань, умінь та навичок у роботі з педагогічно занедбаними учнями розроблено спецкурс «Теорія та технології підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи з педагогічно занедбаними учнями». Запропонований спецкурс не дублює матеріал із психолого-педагогічних дисциплін, а з'ясовує теоретичні основи вищезазначеної проблеми, відіграє системоутворювальну роль у процесі підготовки майбутніх учителів до роботи із названою категорією учнів і є проміжною ланкою між теоретичним засвоєнням знань, умінь й навичок та

їх практичним застосуванням. Вважаємо доцільним охарактеризувати проведення лекційних занять у процесі підготовки студентів до роботи з педагогічно занедбанними учнями.

Вивчення першої теми «Педагогічна занедбаність: суть поняття та причини виникнення» проведено у формі проблемної лекції. Мета лекції – визначити напрями дослідження проблеми педагогічної занедбаності в психолого-педагогічній літературі та спроби її вирішення в умовах загальноосвітньої школи; ознайомити студентів зі змістом поняття «педагогічна занедбаність», її ознаками та причинами виникнення і вияву на різних вікових етапах; сприяти вихованню любові до педагогічної професії, уважності та доброзичливості у ставленні до учнів, зокрема й до педагогічно занедбаних. У ході зазначеної лекції студенти аналізують різні підходи до трактування поняття «занедбаність», «педагогічна занедбаність», розкривають основні підходи до класифікації важковиховуваності учнів, акцентовано на основних ознаках педагогічної занедбаності та причинах виникнення цього явища. Ми звернули увагу студентів на характерні відмінності між такими поняттями, як: «педагогічна занедбаність», «соціальна занедбаність», «важковиховуваність», «дезадаптація», «девіантна поведінка»; установили зв'язок та залежність між цими термінами. На нашу думку, з'ясування цих питань є необхідною, оскільки сприяє чіткому розумінню студентами дефініції «педагогічна занедбаність» та забезпечує успішність у майбутній професійній діяльності.

Для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів на лекції висунуто проблему: «Які основні причини виникнення педагогічної занедбаності?». Під час дискусії студенти висловлювали різні позиції, наприклад: 1) сім'я є «ядром суспільства», тому домінуючий вплив на особистість належить суспільству, державній політиці, засобам масової інформації. Це пояснює те, що батьки мало приділяють увагу дітям; 2) спадковість є першопричиною виникнення педагогічної занедбаності, адже доведено, що велика роль у формуванні особистості належить спадковості, батьки та учителі можуть внести лише невеликі корективи. Після дискусії обов'язковим є підбивання підсумків, що сприяє розвитку пізнавального інтересу в студентів. Запропоновано визначені причини педагогічної занедбаності класифікувати на певні групи: соціально-педагогічні, соціально-політичні, психолого-педагогічні та медико-біологічні.

Наступна лекція була присвячена вивченню психолого-педагогічної характеристики дітей молодшого шкільного віку в умовах педагогічної занедбаності. У ході лекційного матеріалу ми ознайомили студентів із програмою вивчення педагогічно занедбаних учнів, яка включає: психофізіологічні властивості (особливості перебігу психічних процесів); розумовий розвиток та ставлення до навчальної діяльності; виявлення морально-вольових якостей і динаміку морального розвитку; ставлення

учня до вимог колективу; ставлення до себе (самооцінку); наявність захоплень та інтересів. Особливу увагу зосереджено на тому, що майбутній фахівець повинен уміти складати характеристику на свого учня, виявляти його індивідуально-психологічні особливості.

Формою проведення заняття обрано лекцію з елементами евристичної бесіди, що передбачає таку організацію навчання, при якій викладач не надає студентам готових знань, а вмiло поставленими запитаннями спонукає їх на основі вже наявних знань, спостережень підходити до нових понять, висновків. Обираючи форму проведення лекції, ми виходили з того, що студенти розпочали вивчення курсів «Загальної педагогіки», «Вікової та педагогічної психології» та ін., а отже, володіють необхідними знаннями для встановлення логічних зв'язків, здійснення певних висновків тощо. Наприклад, спираючись на знання студентів про особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку, що отримані в курсі вивчення «Вікової та педагогічної психології», ми пропонуємо з'ясувати питання про індивідуально-психологічні особливості педагогічно занедбаних дітей молодших школярів. Під час ознайомлення з програмою вивчення і перевиховання педагогічно занедбаних учнів студенти отримують завдання пригадати теоретичні основи методів наукових психолого-педагогічних досліджень, що вони опанували в курсі вивчення «Загальної педагогіки» та «Загальної психології».

У процесі вивчення цієї теми створено умови для активізації мислення студентів, розвитку їхньої уваги, педагогічної уяви як важливих якостей, необхідних для вчителя. Це сприяло закріпленню в майбутніх фахівців знань та вмiнь досліджувати індивідуально-психологічні особливості учнів, виявляти рівень їхньої занедбаності, на основі чого студенти навчилися складати характеристику на педагогічно занедбаних учнів.

Наступним етапом авторського спецкурсу було проведення лекції на тему «Колектив як важливий фактор профілактики педагогічної занедбаності учнів». Її мета – закріпити в студентів знання про колектив, класний колектив, розвиток колективу; знання теоретичних основ профілактики; розкрити позицію педагогічно занедбаного учня в класному колективі; з'ясувати місце і роль колективу в профілактиці педагогічної занедбаності; розвивати пам'ять, творче мислення, уяву, інтуїцію; виховати чуйність, доброзичливість; формувати в них уміння і навички згуртування учнівського колективу.

Розкриваючи зміст теми, ми налаштовували студентів на усвідомлення поняття «колектив», «класний колектив». Ураховуючи, що передумови виникнення педагогічної занедбаності в дитини зумовлені не лише віковими особливостями, а й обставинами, за яких формується її особистість, зосереджували увагу на основних групах стосунків, які

утворюються в сім'ї та школі, а також на тому, що здоровий колектив сім'ї, класний колектив є стабільним фактором позитивного впливу на педагогічно занедбаного учня. Значну увагу приділено особистості вчителя в організації класного колективу; його ставленню до учнів із певними відхиленнями. Розкрито помилки, що сприяють розвитку педагогічної занедбаності. Пізнавальний процес під час лекції був спрямований на розгляд теоретичних питань профілактики занедбаності в дітей молодшого шкільного віку через підтримку батьків, однолітків, учителів. Вивчаючи тему, ми акцентували на тому, що сімейний мікроклімат, освітній та культурний рівень батьків, характер взаємин між батьками, між батьками й дітьми має важливе значення у формуванні особистості дитини. Наголошено, що однією із причин педагогічної занедбаності є невміння педагогів визначати умови життя сім'ї, рівень розвитку дитини, невміння будувати стосунки із сім'єю та дітьми. Наголошували на тому, що для виявлення педагогічної занедбаності спочатку потрібно розпізнати причини такого явища, вивчити проблему, а потім здійснювати організаційну роботу.

У процесі ознайомлення з цією темою студенти оволоділи методами та прийомами вивчення дитячого колективу, характеру відносин між учнями, методами та прийомами створення сприятливого психологічного клімату в класному колективі як важливої умови профілактики розвитку педагогічної занедбаності. Створено умови для активізації творчого мислення студентів, розвитку пам'яті, педагогічної уяви тощо. Проведення такої лекції слугувало продовженням вивчення курсів «Загальна педагогіка», «Історія педагогіки», «Загальна психологія».

Розкриваючи наступну тему «Особливості педагогічного моніторингу в роботі із занедбанними дітьми», ми звернули увагу студентів на різні підходи до складання індивідуальних корекційних програм, методів і прийомів компенсацій відхилень у розвитку тощо. Ознайомлення майбутніх педагогів із працями науковців, які пропонували різні методи роботи з педагогічно занедбанними учнями (В. Баженов, Р. Овчарова, І. Невський, Л. Зюбін та ін.), сприяло збагаченню їхніх знань про зміст, принципи й методи діагностико-корекційної роботи з педагогічно занедбанними учнями; про розвиток умінь та навичок практичної реалізації отриманих знань, на основі яких студенти виробили вміння складати корекційно-розвивальні програми в роботі з важковиховуваними учнями на основі комплексного, системного характеру.

Наприкінці лекції запропоновано скласти рекомендації щодо корекційної роботи з педагогічно занедбанними учнями. У ході виконання завдання студенти мали змогу проаналізувати, зіставити та узагальнити отримані знання й практично їх закріпити.

Останнє лекційне заняття на тему «Технологія підготовки вчителів до роботи з педагогічно занедбанними учнями» передбачало з'ясування

таких питань: роль особистості вчителя в навчально-виховній роботі з педагогічно занедбаними учнями; значення особистого прикладу та авторитету вчителя в організації виховного впливу на педагогічно занедбаних учнів; побудова педагогічно доцільних відносин учителя та педагогічно занедбаних учнів; застосування вчителем основних та додаткових видів роботи з цією категорією дітей; майстерність педагога як важливий елемент педагогічної етики в роботі з педагогічно занедбаними учнями.

У процесі вивчення цього питання ми акцентували на важливості ролі особистості вчителя початкових класів у моральному вихованні учнів, навчальній діяльності педагогічно занедбаних дітей, звернули увагу на сучасні вимоги до особистості вчителя. До лекційного матеріалу входили такі аспекти: педагогічне спілкування як засіб виховного впливу на педагогічно занедбаних дітей; розуміння вчителем особистості занедбаного учня; закріплення знань із питання педагогічної майстерності, педагогічної етики; ознайомлення з проявами педагогічного такту в навчально-виховній роботі з педагогічно занедбаними учнями тощо. Наша позиція базована на твердженні дослідника І. Беха про те, що особистість учителя є дієвим фактором формування особистості школяра, а передача індивідуальності від вихователя до вихованців – найважливішим завданням виховання [1, с. 14].

Для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів у ході лекційного матеріалу проведено дискусію з обговорення проблеми особистого прикладу вчителя як засобу навчальної та виховної роботи з педагогічно занедбаними учнями, авторитету педагога як показника нормальних відносин між учителем та учнем, аналізу можливостей негативного впливу особистого прикладу вчителя, умов його позитивного впливу на вихованців тощо. Після дискусії підбито підсумки, у ході яких студенти зазначили, що приклад учителя, його поведінка, ставлення до учнів та до навчального процесу значною мірою впливає на формування особистості школяра, зокрема педагогічно занедбаного. Вони виділили основні характеристики особистості вчителя, згрупувавши їх за певними ознаками.

Під час вивчення теми студенти ознайомилися з перцептивними здібностями педагога; оволоділи знаннями про форми та методи побудови педагогічно доцільних взаємин учителя з педагогічно занедбаними учнями. Вони поглибили та закріпили знання з основ педагогічної майстерності як важливого елемента педагогічної етики в роботі з учнями, і зокрема з педагогічно занедбаними.

Лекційним матеріалом передбачено ознайомлення студентів із основними та додатковими видами робіт, доцільними в роботі з педагогічно занедбаними учнями. Основну увагу звернено на використання інтерактивного навчання в початковій школі; ознайомлення

студентів із методикою використання окремих індивідуальних та колективних технологій інтерактивного навчання. Варто зазначити, що лекційний матеріал спецкурсу викладено з позиції гуманістичної спрямованості, що передбачає здатність майбутніх учителів проникати до внутрішнього світу дитини, розуміння особистості педагогічно занедбаного учня та його психічного стану, віру в можливість кожної дитини, вміння бачити його внутрішні бажання, спрямування мотивів та потреб.

Отже, ретельно продуманий та чітко викладений матеріал спецкурсу «Теорія та технології підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи з педагогічно занедбанними учнями» спонукав студентів до роздумів, порівнянь, аналізу та систематизації педагогічних явищ та формуванню у них підготовленості до роботи з педагогічно занедбанними учнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-метод. посібник / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.